PALJONKO SENTTI VOI VENYÄ?

Yksinhuoltajat ja eläkeläisnaiset ovat Suomessa niitä, jotka todennäköisimmin elävät köyhyysrajalla. EMMA NISSINEN ja SISKO SALONEN kuuluvat arjen selviytyjiin, joille soveltaminen, kikkailu ja kitkuttaminen ovat elämäntapa.

TIINA SUOMALAINEN, KUVAT MIKKO NIKKINEN JA SAMPO KORHONEN

Emma Nissinen, 36, seisoo Prisman kahvihyllyn edessä ja miettii. S-ryhmä on mainostanut, että Kulta Katriina olisi halpuutettu. Sen hinta näyttää kuitenkin olevan vain 44 senttiä vähemmän kuin kalliimman kahvin.

– Meillä juodaan Kulta Katriinaa vain, jos se on tarjouksessa. Joskus sitä on saanut neljäkin pakettia kympillä, sanoo Emma ja poimii ostoskärryyn Juhla Mokka -paketin.

Riisihyllystä hän valitsee Uncle Bensiä.

– Tämä maksaa 2,95 euroa – se on kipurajoilla. Mutta olen huomannut, että halvat riisit puuroutuvat ja jäävät lapsilta syömättä.

Sen sijaan levitteiden suhteen Emma on yrittänyt kääntää päitä, tuloksetta. Margariinit maksaisivat vähemmän, mutta lapsille kelpaa vain Oivariini.

Ostoskärry alkaa täyttyä. Banaania, tomaattia, kanasuikaleita, jauhelihaa, juustoa, leipää, kermaa, makkaraa, leivontatarvikkeita, pyykinpesuaineita ja kahdeksan litraa maitoa. Emma kertoo olevansa merkkiuskollinen ja ostavansa kaupasta aina samat tuotteet.

– Niin ei tule tehtyä huteja eikä heräteostoksia.

Koska tänään on Emman syntymäpäivä, mukaan tarttuu vielä kimppu keltaisia tulppaaneja.

Tytär **Sonja**, 15, pakkaa, Emma maksaa. Ostoskuitti näyttää 76,10 euroa. ▶

Emma Nissinen pyrkii ostamaan kerralla riittävästi ruokaa niin, että täydennyksiä ei tarvitsisi paljon hakea. Se on kuitenkin vaikeaa, kun perheessä on kuusi kasvavaa lasta.

Ruokamenot syövät aimo osan Emman tuloista.

▲ Emman lapset ovat omatoimisia. Saana korjaa huoneensa oven lukkoa.

▲ Joa, Emma ja Dara-koira lepäilevät olohuoneen sängyllä.

– Ihan normi. Näillä ruoilla pärjäämme pari päivää, sanoo Emma.

Lappeenrantalainen Emma on kuuden lapsen yksinhuoltaja. Hän työskentelee lähihoitajana kotihoidossa ja opiskelee sairaanhoitajaksi.

Pienituloinen Emma elää perheineen köyhyysrajalla – eikä ole siinä mikään poikkeus. Yksinhuoltajat ovat kärkijoukossa, kun haarukoidaan köyhyysriskissä eläviä kotitalouksia.

Köyhyyttä mitataan niin sanotun suhteellisen köyhyysasteen avulla. Perhe on köyhä silloin, kun käytettävissä olevat tulot jäävät alle 60 prosentin väestön keskimäärin käytettävissä olevista nettotuloista. Tuloihin lasketaan mukaan tuet, kuten asumistuki ja lapsilisät.

Esimerkiksi yhden aikuisen ja kahden lapsen taloudessa köyhyysraja menee 1 966 eurossa kuukaudessa. Nissisten kokoisen perheen, jossa alle 14-vuotiaita lapsia on neljä ja yli 14-vuotiaita kaksi, raja on 3 933 eurossa.

Emman nettopalkka on lisineen 1 600–1 900 euroa kuussa. Kun palkkaan ynnätään lapsilisät, elatusapu ja asumistuki, on Emmalla kuukausittain käytettävissä 3 750–4 050 euroa. Jos Emma siis tekee paljon ilta- ja viikonloppuvuoroja, hän pääsee nipin napin köyhyysrajan yläpuolelle.

Sara auttaa kantamaan ostoskassit sisään.

Emma kurvaa autonsa ulko-oven eteen. Perheen isot tytöt kantavat ostoskassit sisään, ja Emma ajaa auton parkkihalliin.

Emma on juuri vaihtanut autonsa uudempaan, sillä edellisessä alkoi olla liuta vikoja. Pakoputkeakin piteli paikoillaan folioviritys. Hän lyhentää autolainaa kuukausittain muutamalla satasella.

– Minulla on pakko olla hyvä ja turvallinen auto, koska tarvitsen sitä työssä ajaessani asiakkaiden luokse.

Ovella vastaan touhottaa kultainennoutaja Dara. Sonja ja **Sara**, 16, alkavat purkaa ostoskasseja. **Saana**, 12, tupsahtaa ulos omasta huoneestaan. **Joa**, 5, näprää olohuoneessa kännykkäänsä. Kohta koulusta kotiin kolistelee **Jimi**, 13. **Julius**, 7, tulee myöhemmin, sillä hän on vielä iltapäiväkerhossa.

Emma vaihtaa farkut jumpsuitiin ja alkaa valmistaa kanakastiketta. Vaikka keittiö on ahdas, on muu asunto viihtyisä – paljon valkoista, upeat näkymät yli kauppatorin ja hautausmaan.

– Aiempi asuntomme oli pienempi ja kalliimpi. Nyt kaikilla isoilla lapsilla on omat huoneet, minä nukun pikkupoikien kanssa olohuoneessa.

Vuokra, ruoka, sähkö, vakuutukset, lainat, lääkkeet, iltapäiväkerho, autokulut, vaatteet, laajakaista, kännykkälaskut... Miten rahat riittävät?

– Eivät ne oikein riitäkään. Minulle on kunnia-asia maksaa laskut ensin ja sitten kitkutellaan sillä, mitä jää. Yleensä joudutaan venyttämään jokaista senttiä ennen palkkapäivää.

Viimeksi tilillä oli palkkapäivää edeltävänä päivänä 10 euroa. Sillä rahalla Emma osti bensaa päästäkseen töihin.

Emmalla on ex-puolisonsa kanssa virallisesti yhteishuoltajuus, mutta käytännössä hän on yksinhuoltaja. Vain perheen kaksi nuorimmaista on isällään säännöllisesti joka toinen viikko. Kolme vuotta Emma on elänyt ilman elatusapua, mutta nyt siitä on vihdoin päästy sopimukseen.

– Soveltamista ja kikkailua tarvitaan, kun on vaikkapa saatava kaikille koululaisille luistimet ja hiihtovarusteet. Nettikirppiksiltä teen joskus löytöjä. Lasten mummo on iso pelastus, sillä hän kiertää paljon kirppiksiä.

Lapsille maistuu äidin tekemä kanakastike. Pöydän ääressä Joa, Julius, Jimi ja Sara.

▲ Sara (vas.), Sonja, Julius, Saana ja Jimi valittavat joskus rahanpuutetta, mutta ymmärtävät, kun asiasta keskustellaan. Dara hyppii Emmaa vasten.

EMMA NISSISEN KUUKAUSITULOT JA -MENOT

Tulot: Nettopalkka 1600–1900 e, asumistuki 647 e, lapsilisät ja elatusapu yhteensä 1500 e.

Menot: Vuokra 1047 e, ruoka 850 e, sähkö 40 e, vakuutukset 200 e, lainat 370 e, lääkkeet 40 e, iltapäiväkerho 50 e, puhelinlaskut 170 e, laajakaista 25 e, autopaikka ja bensat 130 e, hygienia 50 e, muut laskut ja menot 300–400 e. Joan päivähoito on ilmainen.

Emma säästää rutkasti siinä, että hän ja isommat tytöt voivat nykyään käyttää samoja vaatteita.

Parhaillaan Emma pohtii, onko hänellä varaa jatkaa sairaanhoitajan opintojaan, sillä hän joutuu ottamaan opintoihin palkattomia vapaita. Emma haluaisi kuitenkin edetä urallaan ja päästä töihin teho-osastolle tai tehostettuun kotihoitoon. Palkkakin olisi vähän parempi.

– Vähän aikaa sitten meidän ainut läppäri meni rikki, enkä pystynyt enää tekemään opiskelutehtäviä. Apuun riensi luokkakaveri, joka antoi minulle ylimääräisen läppärinsä. Pillahdin melkein itkuun, niin hyvä mieli siitä tuli.

Kanakastike tekee kauppansa. Pöydästä puuttuu Saana, joka on lähtenyt futistreeneihin.

– Saana on tällä hetkellä perheestä ainut, jolla on harrastus. Jos joku lapsista haluaisi alkaa harrastaa, siitä pitäisi keskustella. Mitä se olisi, paljonko maksaisi ja osallistuisiko lasten isä kuluihin? Itse haluaisin ratsastaa, mutta se on aivan liian kallista.

Viimeksi tilillä oli palkkapäivää edeltävänä päivänä 10 euroa. Sillä rahalla Emma osti bensaa päästäkseen töihin.

Emma haaveilee siitä, että voisi joskus mennä lasten kanssa leffaan tai Hoplopiin. Paikallisen jääpalloseuran Veiterän otteluita he menevät katsomaan vasta puoliajan jälkeen, jolloin sisäänpääsy on ilmainen.

Etelänlomille lapset pääsevät kavereiden perheiden mukana, jos Emma onnistuu säästämään rahaa. Isommat tytöt ovat ansainneet taskurahaa hankkimalla lastenhoitohommia.

Toissa kesänä Emma kävi yksin Kyproksella lomarahoillaan.

– Voi hitto, mikä morkkis siitä tuli! Kun pääsin kotiin, odottivat kaikki laskut maksamistaan.

Sara alkaa leipoa äidin synttäreiden kunniaksi mokkapaloja. Emma nujuaa Joan kanssa sängyllä, ja Dara-koira hyppää mukaan. Emma myöntää, että Daraan menee paljon rahaa. Hänellä on kuitenkin aina ollut koira, eikä hän osaisi elää ilman. Daran kanssa tehdyt lenkit ovat Emman henkireikä.

Emma miettii, että säästäväiseen elämään olisi vaikeampi tottua, jos rahaa olisi joskus ollut enemmän.

– Mutta jo lapsuudenkotini oli pienituloinen. Kun pääsin työelämään, työskentelin vuosikausia myyjänä ennen kuin aloin opiskella lähihoitajaksi vuonna 2014. Nykyinen palkkani on suurin, mitä olen ikinä saanut.

Avioliittovuosina elämä oli taloudellisesti helpompaa, koska tienaajia oli kaksi. Silloin oli varaa muun muassa kartuttaa Muumiastiastoa. Niitä kippoja ja kuppeja Emma nyt myy, kun äkillinen rahantarve yllättää.

Usein Emma stressaa raha-asioista, pelkää vaikkapa pyykinpesukoneen rikkoutumista. Silloin hän joutuisi ostamaan uuden osamaksulla tai lainaamaan rahaa. Joskus tiukan paikan tullen Emma on lainannut äidiltään joitakin kymppejä. Ne hän on maksanut takaisin ensi tilassa.

Emma pohtii sitä, miten sitten pärjätään, kun lapsilisät ja lasten isän elatusvelvollisuus loppuvat. Silti hän on tyytyväinen omaan ja lastensa elämään.

– On vain otettava se asenne, ettei rahaa ole mihinkään ylimääräiseen. Kyllä lapsetkin siihen oppivat. Ei meitä auta yhtään, jos minä valitan rahanpuutetta. Mieluummin suhtaudun elämään myönteisesti.

Lapsilleen Emma toivoo hyvää elämää ja terveyttä. Sara ja Sonja ovat seuranneet äitiään pienipalkkaiselle alalle – Sara opiskelee perustason ensihoitajaksi ja Sonja on hakenut lähihoitajaopintoihin.

– Minusta on hienoa, että he haluavat hoitoalalle. Ei hoitotyötä tehdä rahasta vaan sydämestä. ►

Sisko Salonen kuvailee itseään kovapäiseksi. Hän haluaa pärjätä omillaan eikä hakea tukea yhteiskunnalta.

”Tein paljon ylitöitä ja pyhiä tienatakseni edes vähän enemmän. Harmi vain, että ne lisät eivät vaikuttaneet eläkkeeni suuruuteen mitenkään.”

Tärkeintä on jaksaminen ja viihtyminen työssä.

Isot tytöt jäävät pienempien vahdiksi, kun Emma pukee päälleen ulkovaatteet ja lähtee Daran kanssa ulos. Lenkkiä siivittävät **Sanni** ja **Juha Tapio**.

Naisten köyhyys koskettaa Suomessa yksinhuoltajien lisäksi pienituloisia eläkeläisiä. Naiset ovat tässä joukossa yliedustettuina siksi, että he elävät miehiä pidempään ja leskeytyvät. Työtä on usein tehty pienipalkkaisilla aloilla, ja eläkkeet ovat sen mukaiset.

Ja vaikka eläke olisi ollut kohtuullinen 65-vuotiaana, kahdessakymmenessä vuodessa eläkkeen taso on ehtinyt laskea suhteessa yleiseen tulotasoon.

Yksinasuvan köyhyysraja on 1 229 euroa kuukaudessa. Tämän rajan alle jää helsinkiläinen eläkeläinen **Sisko Salonen**, 86, joka tekee parhaillaan maksamakkaravoileipiä keittiössään Kannelmäessä.

54 neliön kaksiossa on kerrostumia vuosikymmenten varrelta: tauluja, valokuvia, muistoesineitä, paperipinoja, kirjoja, viherkasveja. Pitsiverhojen läpi paistaa kirkas kevätaurinko.

Pieni mutta pippurinen Sisko liikkuu asunnossaan varmoin askelin. Ikä ei häntä paina, vaan teräsmummo harrastaa edelleen lähes joka päivä jotakin. Maanantaisin ja perjantaisin hän ohjaa eläkeläisille jumppaa Kallio-Vallilan eläkekerhossa, senioritanssia on torstaisin, keskiviikkoisin on Kannelmäen eläkeläisten kerhopäivä. Lisäksi ensi kesänä Suomen Työväen Urheiluliitto TUL juhlii satavuotista taivaltaan, ja Sisko on mukana veteraaniryhmän voimisteluesityksessä. Se vaatii paljon harjoittelua.

Voimistelutossut ovat kovassa käytössä.

– Olen aina valmis, jos jossain tarvitaan esiintyjää. Lausun, lähden mukaan sketsiin tai vetäisen tarvittaessa vaikka napatanssin, Sisko nauraa.

Siskon nettoeläke on runsaat 1 000 euroa. Siitä summasta hän maksaa kuukausittain 280 euroa yhtiövastiketta ja lyhentää 300 euron lainaa, jonka hän joutui ottamaan taloyhtiön putkiremonttia varten. 54 neliön asunto Kannelmäessä, 1950-luvulla rakennetussa talossa, on sentään kokonaan oma.

Ruokaan Sisko arvelee käyttävänsä pari sataa euroa kuukaudessa. Hän ei juokse tarjousten perässä, mutta katsoo kaupassa hinnat tarkkaan ja vertailee. Harrastukset ovat ilmaisia lukuun ottamatta

▲ Siskon kaksio Kannelmäessä on oma. Sisko joutui ottamaan lainan, kun taloyhtiöön tuli putkiremontti.

▲ Eläkeläisten kerhossa Sisko vetää taukojumppaa tottuneesti.

Sisko liikkuu kävellen, julkisilla ja polkupyörällä.

kaupungin järjestämää senioritanssia, jonka kausimaksu on 30 euroa. Kuukausimenoihin kuuluvat julkisen liikenteen kausilippu, sähkö-, kännykkä- ja laajakaistalaskut. Sisko hankki tietokoneen muutama vuosi sitten ja on hissukseen opetellut käyttämään sitä.

Onneksi Sisko on pysynyt terveenä, joten lääkkeisiin ei mene rahaa. Uusia vaatteita hän ostaa harvoin.

– Tykkään käsitöistä, ompelen ja korjaan mielelläni. Totta kai joskus on pakko ostaa uusi talvitakki tai uudet kengät. Liikuntaihmisiä kun olen, niin jumppaasuja ostan myös.

Sisko sanoo elävänsä kädestä suuhun. Tallinnassa ja Tukholmassa hän käy risteilyillä.

– Kun elää nuukasti, niin pääsee. Sossun luukulla en ole käynyt enkä mene.

Rahassa Sisko ei ole koskaan rypenyt.

– Koko ajan on ollut tiukkaa. Siitä on tullut elämäntapa – aina on mietittävä, harkittava ja tuumattava. En ole kuitenkaan katkera vaan onnellinen elämääni.

Työläisperheen lapsi Sisko vietti lapsuutensa ja nuoruutensa Kalliossa ja Sörnäisissä. Rahasta oli tiukkaa, mutta niin oli kaikilla muillakin.

Sisko kouluttautui ompelijaksi, mutta hänen leipäpuunsa oli välinehuoltajan työ Helsingin yliopistollisessa sairaalassa. Kun hän pääsi eläkkeelle 63-vuotiaana, oli työvuosia sairaalassa ehtinyt kertyä jo 38.

Olohuoneen vitriinissä, matkamuistojen joukossa, on kuva kauniista tummahiuksisesta nuoresta naisesta ylioppilaslakki päässään. Sisko sanoo olevansa ylpeä siitä, että hänen tyttärellään oli lukupäätä ja intoa opiskella. Sörkan friidun tytär on päässyt nousemaan yhteiskunnan portaita hyväpalkkaiseen työhön.

– Kun tyttäreni oli 12-vuotias, erosimme mieheni kanssa, ja minusta tuli yksinhuoltaja. Tein paljon ylitöitä ja pyhiä tienatakseni

Jokaisella esineellä olohuoneen vitriinissä on oma tarinansa.

edes vähän enemmän. Harmi vain, että ne lisät eivät vaikuttaneet eläkkeeni suuruuteen mitenkään.

On keskiviikko, ja Sisko alkaa tehdä lähtöä kerhoon. Hän pakkaa kassin, vetää jalkaansa kengät ja päälleen takin. Parin kilometrin matka taittuu kävellen ja kesäisin pyöräillen. Autosta Sisko luopui nelisen vuotta sitten.

Kaarelantien kerhohuoneisto alkaa jo täyttyä. Takkeja laitetaan naulakoihin, naiset taputtelevat hiuksiaan peilin edessä. Ensin lauletaan pari yhteislaulua, ja sitten Sisko vetää tottuneesti taukojumpan ryhmän edessä. Pyöritellään hartioita, notkistellaan polvia, kurotellaan käsillä kattoon.

Matkalla kerhoon oli hetki aikaa jutella syvällisiä. Mitä kuuluu hyvään elämään, Sisko?

– Se, että on positiivinen mieli, terveyttä, säännölliset elämäntavat ja omanlaistaan ylpeyttä. Kyllä se rahakin tuo onnea, vähän.

Juttuun on haastateltu myös tutkimusprofessori Pasi Moisiota THL:stä.